

BİR SEMİNER VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Ömer ÖZYILMAZ*

Milli Eğitim Bakanlığı'nın diğer birimleri gibi, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü de kendi mensupları için her yıl yaz aylarında hizmet içi eğitim kursları düzenlemektedir. Bununla, İ.H. Lisesi meslek dersleri öğretmenleri ile Din Kültürü Ahlâk Bilgisi dersi öğretmenlerinin hem gelişen İslâmi bilgi ve anlayıştan zamanında haberdar edilmeleri, hem de bu öğretmenlerin mesleki problemlerinin bilimsel bir ortamda çözüm yollarının araştırılması hedeflenmektedir. Ayrıca kursa katılan öğretmenlerin hem birbirleriyle, hem de yine kursa katılan yönetici ve öğretim üyeleri ile görüşmesi, tanışması bilgi alışverişinde bulunması, yeni yeni dostlukların meydana gelmesi, kursun düzenlendiği yerin tabii sosyal ve kültürel güzelliklerinin görülmesi ve tanınması gibi hedefler güdülmektedir. Bu faaliyete bir eğitimci gözüyle bakılırsa hedefte öğretmenin olduğunu ve bütün hizmetlerin öğretime götürülmeye çalışıldığını görürüz ki, bu çalışma her türlü takdirin üzerindedir.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü her yıl sergilediği (yukardaki) güzel faaliyetlerine bu yıl çok önemli bir çalışma alanı daha eklemiştir. Bu da İ.H. Lisesi meslek dersleri program geliştirme seminerleridir. Temmuz - Ağustos aylarında gerçekleştirilen bu seminerlerden, 12-23.7.1993 tarihler arasında Güzel Bartın'ınımızda düzenlenen Siyer-İslâm Tarihi ve Dinler Tarihi Program geliştirme seminerine ben de katıldım. İki haftalık bir süre içerisinde komisyonlar halinde yapılan sözkonusu çalışma, bazı önemli hususları ortaya çıkarmıştır ki, bu yazının hedefi o hususları arz etmeye çalışmaktır. Konuya geçmeden önce

---

* Yrd. Doç. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

"Eğitim Programı" ve Eğitimde Program Geliştirme" terimlerini¹ kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

1- Eğitim Programları: Çok değişik tanımları yapılan eğitim programını kapsamlı olarak şöyle tarif edebiliriz: Bir eğitim kurumunun öğrencileri için sağladığı Milli Eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar. İçinde öğretim programları, ders programları, kurs programları mevcuttur. Ayrıca ders dışı faaliyetler, geziler, özel günlerin kutlanması, rehberlik, sağlık vb. hizmetler ve fonksiyonlar da bu çerçeve içine girmektedir². Eğitim programı hazırlanırken toplumun bağlı olduğu değerler sistemi; yine toplumun beklenti ve ihtiyaçları; öğrencinin gelişimi, beklentisi, ihtiyacı ile konu alanı ve öğrenme kuramları tahlil edilip gözönüne alınmalıdır³. Eğitim programlarının hazırlanması kapsamlı ve güç bir iştir. Sürekli araştırma ve birçok önemli kararın alınmasını gerektirir. Burada yine şu hususa dikkat etmek gerekir: Toplumlar genelde, bir defa eğitim programlarını, belki uzun çabalar neticesi, belirlediler mi, artık onu değiştirmeden senelerce hatta asırlarca uygulama eğilimindedirler. Halbuki her toplum az ya da çok değişme durumundadır. Dolayısıyla dinamik bir yapı arzederler. Dinamik bir yapı arzeden toplumlarda statik (durağan) bir eğitim programı, toplumun ilerlemesi ve gelişmesini frenleyen bir unsur olma durumuna düşer. Halbuki ilim davranışların önderidir, her şeyde olduğu gibi değişimin de önünde olmalıdır ki, değişim müsbete doğru gitsin.

İşte dinamik bir toplum yapısı içerisinde, durağanlığa meyilli olan eğitim programlarını bu durumdan kurtarıp ferdin ve toplumun beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verebilmesini sağlamak için, eğitime operasyonel bir yaklaşımı ihtiva eden program geliştirme çalışmaları çağımızın öne çıkardığı önemli bulgulardandır. Gerek eğitimde, gerekse teknoloji ve bilimin her sahasındaki gelişmelerin temelindeki önemli unsurlardan biri bu program geliştirme çabalarıdır. Hiç bir toplum, program geliştirme çabaları olmaksızın gelişme ve ilerleme kaydedemez.

2- Eğitimde Program Geliştirme ise şöyle tanımlanır: "Gerek okul içinde ve gerekse okul dışında, Milli Eğitimin ve Okulun amaçlarını etkinlikle geliştirmek ve gerçekleştirmek üzere, önceden düzenlenmiş eğitim programının uygun metod, teknik, araç ve gereçlerle geliştirilmesine yönelik koordine

1 Yazar, Eğitimde Program Geliştirme ve bu açıdan İ. H. Liselerinin meslek dersleri programlarının durumu ile ilgili olarak kapsamlı bir çalışma içerisinde.

2 Varış Fatma, Eğitimde Program Geliştirme, 18.

3 Geniş bilgi için bkz.: Fidan, N. Erden, Eğitim Bilimine Giriş, 54 vd, Varış, a.g.e., 71 vd.

çabaların tümüdür. Bu çalışma Epistemolojiyi, öğrenme teorilerini, metodolojiyi, öğretmenin çalışmalarını, bu çalışmanın ve varılan sonuçlara göre daha uygun çalışmalara yönelmeyi içine alır. Kısaca, basılı program, hazırlanmış bir kitap, rehber veya kılavuzdur. Program geliştirme ise basılı programın araştırma yoluyla uygulamada geliştirilmesidir.

Program geliştirme için üç yönlü bir çalışma yapılması gerekir:

a) Oluşturulacak bir ekip düne göre bugün ve yarın öğrenciye ne okutulması gerekir konusunu inceleyecek. Bunun için hem bilimlerin gelişmesini izleyecek, hem de geçmişte doğru olduğu ve belli bir ihtiyacı karşıladığı halde bugün bu işlemden yoksun olan bilgileri tesbit edecek. Böylece programa hangi bilgiler alınıp hangisi çıkarılacak, bunun belirlenmesini yapacak. Bu çerçevede bugün İ.H. Lisesi Meslek ve Kültür dersleri programları böyle bir çalışmayı acilen beklemektedir.

b) İkinci ekip, bilhassa okul öğretmenleri ve sosyologlardan oluşmalıdır. Öğretmenler, programın uygulayıcıları olarak derste veya ders dışında ortaya çıkmış olan eksiklik, problem ve sıkıntıları tesbit edecekler. Sosyologlar ise öğrencinin ve toplumun beklenti ve ihtiyaçlarındaki değişikliği belirlemek gayesiyle sosyolojik araştırmalar yapacaklar. Ayrıca öğrencinin ve toplumun sosyal hayatta ne tür eksiklikleri, yanlışlıkları var, bunlar önem derecesine göre belirlenecektir. Toplumdaki kaymalar, eğilimler de behemehal tesbit edilmelidir.

c) Merkezde bir ekip a- ve b- ekibinin bulgularını programa dercetme çalışmasını gerçekleştirmek üzere devamlı görev başında tutulmalıdır.

Yukarda bahsedilen çalışmalar bir defa değil, sürekli gerçekleştirilmesi gereken çalışmalardır. Halbuki bugün İ.H. Liseleri ve Din dersleri dahil, Türk Eğitim Sisteminin tamamına yönelik böyle bir çalışma yeterince yapılmamakta, dolayısıyla da eğitimimiz toplumun devamlı gerisinde kalmaktadır. Osmanlılarda medreselerin 17. yüzyılın ortalarından itibaren, gitgide artan bir yoğunlukta olmak üzere toplumu yönlendirme işlevini yitirmesinin temel nedenleri arasında da eğitimde program geliştirme çabalarına benzer bir çalışmanın olmayışı yatar⁴.

Şimdi bu ön bilgilerden sonra eğitimde program geliştirme tekniği açısından söz konusu seminere yaklaştığımızda şu hususları üzülererek görürüz:

1- Program geliştirme semineri için toplanmış olan heyetin bu konuyla ilgili olarak fevkâlade bilgi eksikliği vardı. Program nedir? Program geliştirme nedir? Program geliştirmenin, bir prensip olarak eğitimde, sanayide, ticarete, iç

---

4 Geniş bilgi için bkz.: Özyılmaz, Ömer, "Medreselerin Bozulma Sebepleri ve Bunların Islahı Yönünde Yapılan Çalışmalara Kısa Bir Bakış", U.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, C. 5, Sayı: 5 / 133 vd.

ve dış siyasette ve bir bütün olarak milletlerin hayatındaki yeri ve önemi nedir? Ayrıca eğitim çalışmaları içerisinde eğitim programı ve eğitimde program geliştiriminin nasıl bir önem arzettiği hususlarında yeterince bilgi birikiminin olduğuna şahit olamadık. Gerçi şöyle düşünülebilir. İnsanlık tarihiyle birlikte var olan eğitim, ilmi bir fenomen olarak son yüzyılda ele alınmaya başlanmıştır. Türkiye’de bu asrın ikinci çeyreğinden itibaren, bizim İlâhiyat camiasında ise 1982’den sonra güçlü bir şekilde ele alınıp incelenmeye ve güzel araştırmalar yapılmaya yönelinmiştir. Dolayısıyla henüz eğitim bilimleri ve özellikle de eğitimin bel kemiğini oluşturan eğitim programı ve eğitimde program geliştirme konularında yeterli birikimimizin olmayışı mazur karşılanmalıdır. Fakat bu yazının gayesi ilerde güzel meyveler vermesi beklenen program geliştirme çalışmalarının önündeki engelleri tesbit edip, ilgili birimleri haberdar etmektir. En büyük engel ise bilgi eksikliği veya bilgi yetersizliğidir.

2- Program geliştirme hakkında yeterince bilgi sahibi olunamayınca böyle bir toplantıda artık pek çok problemle karşılaşmanın tabii bir sonuç olarak ele alınması gerekir. Nitekim bu problemlerin başında, sözkonusu seminere katılanların büyük çoğunluğunun, geleneksel muhteva ve metodlara gereğinden fazla bağlı oluşları gelmekteydi. Halbuki program geliştirme çalışmalarıyla söz konusu geleneksel muhtevaya aşırı bağlılık anlayışı, temelde birbirine zıt olgulardır. Birinin olduğu yerde diğeri bulunmaz. Bundan dolayıdır ki, program geliştirmede başarılı olmak için geleneksel muhteva ve metodlara aşırı bağlılıktan vazgeçme gerektiğini kavramak icap eder. Bununla beraber, olması gereken değişiklik sistemin kendi içinde ve tutarlı olmalıdır. İnsan da, toplum da, eğitim de değişmeli, gelişmeli fakat kendi kimliğini asla kaybetmemelidir.

Bu teorik çerçevenin bakış açısıyla sözkonusu seminere baktığımızda şu hususları görürüz: İ.H. Lisesi eğitim programları 1940’lı yılların sonuyla, 50’li yılların başında, zamanın ve şartların getirdiği pek çok olumsuzlukların dayatmasıyla alelacele tesbit edilmiş programlardır. Bu programlar bugüne kadar ciddi bir incelemeye alınıp, program geliştirme ilkeleri doğrultusunda iyileştirmeye tabi tutulmamışlardır. Dolayısıyla bugün her bir dersin programından çıkarılacak, eklenecek ve iyileştirilecek pek çok konu ve anlayış vardır. Ayrıca toplumun ulaştığı kültürel seviyeye ışık tutacak özellikte pek çok konunun da programa geçirilmesi gerekmektedir. İşte böyle bir ortamda toplanan kurulun bazı üyeleri ilk önce bu anlayışa pek sıcak bakmadığına şahit olduk. Örneğin: Bugünkü Siyer Dersinin programına baktığımızda programın ilk bir aylık süresini kaplayacak derecede genişliğe sahip olan bir konu var; İslâm öncesi cahiliye dönemi. Bu konu çerçevesinde çocuk, İslâm öncesi arap toplumunun siyasi, sosyal, hukuki, coğrafi ve kültürel durumunu öğrenmekte, daha sonra Hz. Pey-

gamber (S.A.V.)'in hayatını öğrenmeye geçmektedir. Klasik İslâm Tarihi kitaplarımız da hep bu anlayışla yazılmıştır. Özellikle erişkin nesle hitap eden klasik İslâm Tarihi eserlerinin kendi içinde bir mantığı vardır, kuşkusuz. Fakat bu tutumun gençliğe henüz adım atmakta olan çocuğa yarar değil şu sakıncaları doğuracağına inanıyoruz:

a) Okulun açıldığı ilk bir ay öğrencilerin öğrenmeye en istekli oldukları zamanlarıdır. Böyle kıymetli bir dönemde çocuğa, onu pek ilgilendirmeyen bir konuyu vermeye çalışmak ondaki çalışma şevkini kırar.

b) Hz. Peygamberi öğrenmeye geldiği bir derste, Peygamberden önce, O'nun düşman olduğu çağı böyle genişçe çocuğa anlatmak, onun kafasında bâtılı tasvir etmek, hem de çocukta düş kırıklığı meydana getirebilir.

c) Erişkinler, sırf mukayese imkanı olsun da cahiliyye dönemi ile İslâmi dönemi karşılaştırarak öğrensinler diye iki devreyi de genişçe okuyabilirler. Fakat zaten haftada 2 saatlik bir derste ve ilk bilgileri alacak olan genç dimağlara cahiliyyeyi genişçe anlatmanın bir yararı olduğuna inanamıyorum.

d) Üstelik bu cahiliyye dönemi programın ilk bir ayını alacak konu olmaktan çıkarıldıktan sonra, tamamen program dışına atılmayıp, konular arasına serpiştirilebilir.

e) Böylece Siyer dersine direkt olarak Hz. Peygamber (S.A.V.)'in hayatını öğrenerek başlaması hem daha feyizli, hem daha yararlı olacağı gibi, dersin amacına daha uygundur.

Pekçokları arasından örnek olarak seçtiğimiz bu olayda, yukardan beri aktarmaya çalıştığımız hususlar ileri sürülerek programda bu yönde bir değişiklik teklifinde bulunuldu. Ayrıca başka konularda da pek çok tekliflerimiz oldu. Bunlar dersin okutucusu öğretmenlerin pekçoğu tarafından da benimsenmesine karşın seminere katılan ilgili bilim dalına mensup bazı öğretim üyeleri "İslâm Tarihi biliminin geleneklerine aykırı" olur gerekçesiyle karşı çıktılar ve maalesef Siyer dersi programının baş tarafında hâlâ uzun süre cahiliyyeyi anlattıktan sonra, ancak Hz. Peygamber çok özel olarak çocuğa anlatılmaya devam edilecek. Sırf İslâm Tarihi geleneklerine aykırı olmasın diye.

Esasen "geleneksel muhteva ve metotlara muteassıbane bağlılık", Kur'ân referanslarına göre⁵ pekçok Peygamberin de hem baş problemi, hem de en çok mücadele ettiği tutum ve davranışlardandır. Dün olduğu gibi yanlış gelenek, görenek anlayış ve kavrayışla hep birlikte bugün de mücadele edilmelidir.

3- Bu seminerde gördüğümüz üçüncü önemli eksiklik, seminere çağrılan öğretim üyeleri ve öğretmenler ne için çağrıldıklarını bilmemektedirler. Yahut

---

5 Bakara, 2/170.

bu durum şöyle ifadelendirilebilir: Seminere çağrılan öğretim üyeleri ve öğretmenler, daha önceki yıllarda olduğu gibi hizmet içi eğitim kursuna çağırıldıklarını sanıyorlardı. Bu belirsizlik, seminerin başladığı tarihten itibaren iki üç gün süreyle devam etti. Daha sonra konu yavaş yavaş açılmaya başlandı. Fakat orada bulunan heyet üyeleri hazırlıksız oldukları için beklenen verim alınamadı. Burada suçlu aramaya gerek yoktur. Zira henüz biz toplum olarak sözkonusu program geliştirme tekniğini yeni harekete geçiriyoruz. Bununla beraber bu yılki seminerlerin bize bir yararı olmuştur. O da belirtilen sahadaki eksikliğimizi görmüş olmaktadır. Ümit ve temenni ederim ki, gerçekten eksikliğimizi görmüş ve bu eksikliğimizi gidermenin çaba ve gayreti içine girmiş oluruz.

SONUÇ

Daha önce de belirtildiği gibi Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bu yıl eğitim açısından hayati önem taşıyan bir çalışmayı başlatmıştır. Böylece İ.H. Liseleri meslek derslerinin program geliştirme usul ve tekniğiyle programlarını geliştirme sürecini başlatmış oluyor. Bununla İ.H. Liselerinin amaçlarını daha sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmeyi, toplumun ve öğrencilerin beklenti ve sorunlarını daha gerçekçi bir bakış açısıyla tesbit edip çözüme ulaştıracak düzenlemeleri yapmayı hedeflemektedir. Fakat şu an için bunun önünde bir takım engeller mevcuttur. Bunları kısa ve öz olarak şöyle ifade edebiliriz.

1- "Eğitimde program geliştirme"nin ne olduğu hususu henüz yeterince anlaşılammıştır.

2- Geleneksel muhteva ve metodlara aşırı bağlılık gözlemlenmektedir. Esasen bir icra organı olan Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, sözkonusu engelleri bertaraf etmenin yollarını aramalı, bunun için de ilgili uzmanlardan bu konuda yararlanma yoluna gitmelidir.